

dr Sławomir Romański-Cebula

*Przestępstwa przeciwko wolności sumienia i wyznania
w polskim systemie prawnym*

Kraków 2020

I. Uwagi wstępne

Wolność religijna, w polskim systemie prawnym określana również jako „wolność sumienia i wyznania” bądź „wolność sumienia i religii”¹, przynależy do kategorii praw człowieka oraz praw i wolności obywatelskich i chroniona jest prawem międzynarodowym. Zapisana już w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka uchwalonej przez Zgromadzenie Ogólne Organizacji Narodów Zjednoczonych (ONZ) 10 grudnia 1948 roku² i uszczegółowiona w Pakcie Praw Obywatelskich i Politycznych z 16 grudnia 1966 roku³, zobowiązuje zdecydowaną większość państw świata do jej poszanowania⁴. W ten sposób przynależy w skali globalnej do kategorii szczególnie chronionych wolności człowieka i wpisana jest do wielu konstytucji. Gwarantuje ją również Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej⁵, a jej zakres oraz formy jej ochrony znajdują rozwinięcie w aktach niższego rzędu, w szczególności w ustawach. Wyrazem tego są również zapisy rozdziału XXIV części szczególowej ustawy kodeks karny (k.k.).

Rozdział XXIV k.k. nosi tytuł „Przestępstwa przeciwko wolności sumienia i wyznania” i zawiera pełny, aczkolwiek niezbyt obszerny katalog przestępstw. Polska ustawa karna wyróżnia trzy rodzaje przestępstw godzących w wolność sumienia i wyznania. Są nimi: dyskryminacja wyznaniowa (art. 194), przeszkadzanie w wykonywaniu obrzędów religijnych lub pogrzebowych (art. 195) oraz obraza uczuć religijnych (art. 196). Typizowanie tych przypadków jako czynów zabronionych wskazuje na to, że ustawodawca uznał je za szczególnie niepożądane formy godzenia w wolność sumienia i wyznania⁶ i wymagające przez to ochrony prawnej.

Treść artykułów dotyczących praw i wolności religijnych ujętych w kodeksie karnym nawiązuje do wcześniej obowiązujących w Polsce regulacji prawnych. Mamy tu zatem do czynienia z pewnym kontinuum myśli prawnej. Mimo to, interpretacja niektórych zapisów

¹ Dla przykładu Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku (Dz. U. z 1997 r. Nr 78, z późn. zm.) zawiera zwrot „wolność sumienia i religii”, podczas gdy inne ustawy łącznie z Kodeksem karnym z dnia 6 czerwca 1997 roku (Dz. U. 1997 Nr 88 poz. 553, z późn. zm.) operują określeniem „wolność sumienia i wyznania”; wykładnie oraz komentarze nie pozostawiają wątpliwości, że chodzi tutaj o tę samą wolność.

² Por. Powszechna Deklaracja Praw Człowieka, Zgromadzenie Ogólne ONZ, Paryż 10 XII 1948, <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/onz/1948.html> [dostęp, 27.11.2020].

³ Por. Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r. (Dz.U. 1977 nr 38 poz. 167).

⁴ Większość, tj. 173 spośród 194 państw świata. Por.

https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg_no=IV-4&chapter=4&clang=en [dostęp, 27.11.2020].

⁵ Por. Art. 53 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku.

⁶ Por. M. Filar (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2008, s. 808.

napotyka niekiedy na trudności, chociaż nawet w przypadku zarzutu niejednoznaczności zapisów kodeksu karnego, istnieją narzędzia pozwalające na rozstrzygnięcie czy w określonej sytuacji dochodzi do naruszenia prawa. Stosujący prawo mają bowiem możliwość skorzystania z orzecznictwa lub sięgnięcia do komentarzy autorytetów w zakresie prawa karnego.

Przechodząc do analizy przepisów rozdziału XXIV k.k., dla jasności wyводу, warto w pierwszej kolejności wyeksponować cechy wspólne zawartych w nim regulacji prawnych:

1. Zgodnie z ogólnymi zapisami k.k., ujęte w nim przepisy stosuje się wobec sprawców, którzy popełnili *czyn zabroniony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, jak również na polskim statku wodnym lub powietrznym*⁷.
2. Wszystkie przestępstwa ujęte w rozdziale XXIV k.k. są występkami. Przestępstwa bowiem ze względu na surowość kary podzielić można na zbrodnie i występki. Zgodnie z zapisem art. 7. § 2. i § 3 k.k. *zbrodnią jest czyn zabroniony zagrożony karą pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 3 albo karą surowszą*⁸, zaś występkiem *czyn zabroniony zagrożony grzywną powyżej 30 stawek dziennych albo powyżej 5000 złotych, karą ograniczenia wolności przekraczającą miesiąc albo karą pozbawienia wolności przekraczającą miesiąc*⁹.
3. Zakwalifikowanie przestępstw przeciwko wolności sumienia i wyznania, podobnie jak większości przestępstw ujętych w k.k., do kategorii występków, sprawia że wedle ogólnej zasady możemy mieć tu do czynienia z przestępstwami popełnionymi umyślnie bądź nieumyślnie (zbrodnie można popełnić tylko umyślnie)¹⁰. W pierwszym przypadku sprawca działa w zamiarze popełnienia czynu zabronionego, czyli chce go popełnić lub przewidując możliwość jego popełnienia – godzi się na to¹¹. Z kolei w drugim przypadku sprawca nie ma wprawdzie zamiaru popełnienia czynu zabronionego, *popelnia go jednak na skutek niezachowania ostrożności wymaganej w danych okolicznościach, mimo że możliwość popelnienia tego czynu przewidywał albo mógł przewidzieć*¹². O karalności występkę popełnionego nieumyślnie decyduje ustawa¹³. W przypadku przestępstw przeciwko wolności sumienia i wyznania ustawodawca zdecydował o penalizacji jedynie umyślnego działania sprawcy. Stanowi to zawężenie grupy potencjalnych sprawców do osób, które w sposób jednoznaczny

⁷ Kodeks karny, art. 5.

⁸ Kodeks karny, art. 7. § 2.

⁹ Kodeks karny, art. 7. § 3.

¹⁰ Por. Kodeks karny, art. 8.

¹¹ Por. Kodeks karny, art. 9. § 1.

¹² Kodeks karny, art. 9. § 2.

¹³ Tamże.

naruszają czyjąś wolność chcąc popełnić czyn zabroniony bądź godząc się na możliwość jego popełnienia.

4. Za przestępstwa odpowiada sprawca, który w momencie popełnienia czynu zabronionego ukończył 17 rok życia. Jest to kolejna ogólna zasada k.k., z jaką mamy tu do czynienia¹⁴. Jednakże jeżeli sprawca w momencie popełniania czynu zabronionego nie ukończył 18 roku życia, sąd może zamiast kary zastosować *środki wychowawcze, lecznicze albo poprawcze przewidziane dla nieletnich, jeżeli okoliczności sprawy oraz stopień rozwoju sprawcy, jego właściwości i warunki osobiste za tym przemawiają*¹⁵.
5. Za wszystkie przestępstwa ujęte w artykułach rozdziału XXIV k.k. ustawodawca przewidział identyczne sankcje, tj.: grzywnę, karę ograniczenia wolności albo karę pozbawienia wolności do lat 2.
6. Podobnie wszystkie występki z rozdziału XXIV k.k. ścigane są z oskarżenia publicznego, (tzn. z urzędu, bez potrzeby składania wniosku). Są to wreszcie przestępstwa powszechne, co oznacza, że mogą być popełnione przez każdą osobę poczytalną będącą w wieku, od którego przewidziana jest odpowiedzialność karna¹⁶. Nie ma tu znaczenia czy popełnia je osoba duchowna, świecka, wierząca czy o światopoglądzie ateistycznym¹⁷. Oznacza to również, że przestępstw tych nie może popełnić osoba prawna, a jedynie fizyczna. (W przypadku np. decyzji kolegiальной zarządu naruszającej wolność sumienia i wyznania za sprawców uważa się poszczególnych członków zarządu)¹⁸.

II. Rys historyczny

Dokonując analizy historycznej regulacji dotyczących wolności religijnej oraz biorąc pod uwagę treść zapisów norm prawa karnego w dziejach polskiego prawodawstwa można stwierdzić, że ewoluowanie norm prawnych przebiega w stronę ich stopniowego łagodzenia.

¹⁴ Por. Kodeks karny, art. 10. § 1.

¹⁵ Por. Kodeks karny, art. 10. § 4.

¹⁶ Granicą wieku odpowiedzialności karnej jest ukończony 17 rok życia przed popełnieniem czynu zabronionego, a w przypadku przestępstw o wysokiej społecznej szkodliwości – może być ona obniżoną do 15 roku życia. Por. art. 10 k.k.

¹⁷ Por. J. Sobczak, W. Sobczak, *Ograniczanie człowieka w jego prawach ze względu na przynależność wyznaniową albo bezwyznaniowość*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Lublin – Polonia”, vol. XIX, 1., 2012, s. 74.

¹⁸ Por. K. Grudzińska, *Sprawstwo czynu zabronionego w świetle art. 194 Kodeksu karnego z 1997 roku*, „Kościół i Prawo” 3 (16) 2014, s. 169.

Osobną zaś kwestią pozostaje stosowanie prawa karnego w praktyce. Nie zawsze bowiem przepisy karne były egzekwowane lub interpretowane adekwatnie do ich treści. Wpływ na to miały zarówno czynniki historyczne i społeczne, jak i polityczne.

Wprowadzenie kodeksu karnego w 1932 roku¹⁹, stanowiło dla autorytetów prawnych II Rzeczypospolitej zebranych w Komisji Kodyfikacyjnej spore wyzwanie. Wśród twórców kodeksu na szczególną uwagę zasługują: Juliusz Makarewicz, wybitny profesor prawa karnego Uniwersytetu Lwowskiego, od którego nazwiska przyjęła się potoczna nazwa k.k. z 1932 roku, tj. „kodeks Makarewicza”; Wacław Makowski, prawnik i polityk, Marszałek Sejmu w latach 1938-1939 oraz Emil Stanisław Rappaport, w II Rzeczypospolitej sędzia Sądu Najwyższego, w Polsce Ludowej sędzia Najwyższego Trybunału Narodowego.

Prace nad kodeksem trwały ponad 10 lat. Wynikało to z konieczności scalenia i ujednoczenia odmiennych regulacji obowiązujących na ziemiach poszczególnych zaborów. Wprowadzony Rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej Ignacego Mościckiego z dnia 11 lipca 1932 roku, k.k. wszedł w życie dnia 1 września 1932 roku. Rozdział XXVI kodeksu zatytułowano „Przestępstwa przeciw uczuciom religijnym”. Opisane tam trzy przestępstwa to: bluźnierstwo (art. 172), lżenie lub wyszydzanie wyznań, obrzędów oraz przedmiotów czci i miejsc kultu religijnego (art. 173) oraz przeszkadzanie w wykonywaniu obrzędów religijnych (art. 174). Kolejność przestępstw w kodeksie ustalono od najpoważniejszego do najlżejszego, pod względem przewidzianych górnych granic kar.

Kara za bluźnierstwo pojawiła się w k.k. z 1932 roku po raz ostatni w polskiej historii prawa i była zagrożona więzieniem do lat 5, gdzie wysokość kary określał sąd w zależności od charakteru czynu, mając jedynie ograniczenie górnej jej granicy. Przed odzyskaniem przez Polskę niepodległości bluźnierstwo było karane w zaborze austriackim i rosyjskim, zaś w pruskim karano za przestępstwo obrazy uczuć religijnych²⁰. Odchodzenie od karania bluźnierstwa przez władze świeckie wpisywało się w ogólne tendencje prawodawcze w Europie.

Powojenne zmiany w polskim wymiarze sprawiedliwości i stosowanych rozstrzygnięć zmierzały, zwłaszcza w przypadku przestępstw przeciw wolności sumienia i wyznania, w kierunku pogłębiającego się dysonansu między zapisami aktów prawnych, a ich realizacji w praktyce. Dekret z dnia 5 sierpnia 1949 roku o ochronie wolności sumienia i wyznania²¹

¹⁹ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 11 lipca 1932 r. – Kodeks karny (Dz.U. 1932 nr 60 poz. 571).

²⁰ A. Okrzesik, *Bluźnierstwo w prawie świeckim*, [w:] Gryglewicz F., Łukaszyk R., Sułowski Z. (red.), *Encyklopedia katolicka*, t. 2., KUL, Lublin 1995, s. 672-673.

²¹ Dekret z dnia 5 sierpnia 1949 roku o ochronie wolności sumienia i wyznania (Dz.U. 1949 nr 45 poz. 334).

znosząc zapisy Kodeksu karnego z 1932 roku stwarzał jedynie pozory ochrony wolności religijnej, które *de facto* były sukcesywnie ograniczane²². Rozpoczęła się systemowa i wielopłaszczyznowa walka z kościołem, od przejmowania jego majątku, poprzez usunięcie lekcji religii ze szkół, aż po indywidualne represje wobec osób zaangażowanych religijnie bądź sprzeciwiających się decyzjom władzy ludowej. Paradoksalnie Dekret z 5 sierpnia 1949 roku stwarzał możliwości represji wobec osób religijnych²³. Przewidywał on surowe kary, z dożywotnim pozbawieniem wolności i karą śmierci włącznie. W postępującej walce z Kościołem, władze posunęły się wreszcie do bezpodstawnego aresztowania prymasa Polski, kardynała Stefana Wyszyńskiego 25 września 1953 roku, co również potwierdzało brak znaczenia przyjętych regulacji prawnych oraz fasadowy system ochrony wolności religijnej. Po „odwilży roku 1956” zauważono konieczność złagodzenia niektórych nadmiernie represyjnych zapisów karnych. W 1969 roku przygotowany został nowy kodeks karny, zwany potocznie od jednego z jego autorów – „Kodeksem Andrejewa²⁴”. Uchyłał on część przepisów Dekretu z 5 sierpnia 1949 roku. Tworząc nowy, kompleksowy kodeks karny, postanowiono z jednej strony ograniczyć ilość artykułów dotyczących wolności sumienia i wyznania, z drugiej zaś – złagodzić sankcje w penalizowanych przestępstwach przynależących do tej kategorii. Kodeks karny został uchwalony 19 kwietnia 1969 roku i wszedł w życie z dniem 1 stycznia 1970 roku²⁵. Sformułowania kodeksu dotyczące wolności religijnej utrzymywały nadal „szczególną ochronę bezwyznaniowości²⁶”, potwierdzając ciągłość totalitarnej myśli prawnej, mimo wspomnianych łagodniejszych sankcji.

Transformacja ustrojowa przyniosła pierwsze zmiany w regulacjach prawnych już w 1989 roku. Na mocy § 74. 8. Ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej²⁷ uchylono artykuły 194 i 195 Kodeksu karnego z 1969 roku penalizujące nadużywanie wolności sumienia i wyznania oraz wykorzystywanie

²² Por. W. Wasil, *Od bluźnierstwa do przestępstwa, czyli co tak naprawdę chroni państwo: Boga czy uczucia religijne? Studium historyczno-prawne*, „Kościół i prawo” 8 (21) 2019, s. 210-211; A. Wąsek, *Przestępstwa przeciwko przekonaniom religijnym de lege lata i de lege ferenda*, „Państwo i Prawo” 7, 1995 s. 27-41; J. Krukowski, *Kościół i państwo. Podstawy relacji prawnych*, Lublin 2000, s. 235-236.

²³ Por. K. Warchałowski, *Prawnokarna ochrona wolności religijnej w Polsce w latach 1932-1997*, „Studia z prawa wyznaniowego” t. IV, 2002, s. 63.

²⁴ Igor Andrejew – polski prawnik, jeden z trzech stalinowskich sędziów, którzy zatwierdzili wyrok śmierci na generale Auguście Fieldorfie „Nilu”; współautor kodeksu karnego z 1969 roku; wieloletni, zasłużony profesor Uniwersytetu Warszawskiego.

²⁵ Kodeks karny. Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. (Dz.U. 1969 nr 13 poz. 94).

²⁶ M. Makarska, *Przestępstwo przeciwko wolności sumienia i wyznania w Kodeksie karnym z 1997 roku*, Lublin 2005, s. 58.

²⁷ Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. 1989 nr 29 poz. 154), <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19890290154/O/D19890154.pdf> [dostęp, 27.11.2020].

wierzeń religijnych lub łatwości w sprawach wiary do zbiegowisk i zakłócania porządku publicznego. W pierwszej kolejności usunięto zatem przepisy godzące w wolność religijną. W celu wprowadzenia dalszych zmian powołano Komisję Reformy Prawa Karnego, która przygotowała projekt nowego kodeksu karnego. Uchwalony 6 czerwca 1997 roku, wszedł w życie z dniem 1 września następnego roku. Nowy kodeks czerpał zarówno z tradycji przedwojennej, jak i komunistycznej, biorąc także pod uwagę współczesne mu standardy europejskie. Jego zapisy zostaną poddane szczegółowej analizie w dalszej części niniejszego opracowania.

III. Przeszypstwa przeciwko wolności sumienia i wyznania w obecnie obowiązującym Kodeksie karnym z dnia 6 czerwca 1997 roku

A. Dyskryminacja wyznaniowa oraz dyskryminacja na tle bezwyznaniowości (art. 194 k.k.)

Rozdział XXIV obecnie obowiązującego k.k. zatytułowany „Przeszypstwa przeciwko wolności sumienia i wyznania” otwiera art. 194, którego treść brzmi następująco:

Kto ogranicza człowieka w przysługujących mu prawach ze względu na jego przynależność wyznaniową albo bezwyznaniowość, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

Powyższy przepis określa *de facto* dwa przesytpstwa: dyskryminacji wyznaniowej oraz dyskryminacji na tle bezwyznaniowości. Uwzględnienie bezwyznaniowości w treści tego przepisu wynika z genezy jego powstania w powojennym okresie wprowadzania w Polsce komunizmu. Władze komunistyczne chroniły w sposób szczególny osoby niereligijne lub sprzeciwiające się religii, a przepisy mające na celu ochronę osób religijnych były często interpretowane na ich niekorzyść.

Tabela nr 1.

Treść przepisu dotyczącego dyskryminacji wyznaniowej oraz dyskryminacji ze względu na bezwyznaniowość w latach 1949-1997²⁸.

	Art. 2 Dekretu z dnia 5 sierpnia 1949 r. o ochronie wolności sumienia i wyznania	Art. 192 Kodeksu karnego z dnia 19 kwietnia 1969 r.	Art. 194 Kodeksu karnego z dnia 6 czerwca 1997 r.
hipoteza	Kto ogranicza obywatela w jego prawach ze względu na jego przynależność wyznaniową, przekonania religijne lub bezwyznaniowość	Kto ogranicza obywatela w jego prawach ze względu na jego bezwyznaniowość lub przynależność wyznaniową	Kto ogranicza człowieka w przysługujących mu prawach ze względu na jego przynależność wyznaniową albo bezwyznaniowość
sankcja	podlega karze więzienia do lat 5	podlega karze pozbawienia wolności do lat 5	podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2

Pierwszym aktem prawnym, w którym znajdujemy zapis analogiczny do art. 194 k.k. był wspomniany w poprzednim rozdziale Dekret z dnia 5 sierpnia 1949 roku o ochronie wolności sumienia i wyznania.²⁹ Został on utrzymany w podobnej formie w Kodeksie karnym z 1969 roku.³⁰, by ostatecznie trafić do obecnie obowiązującej ustawy karnej. Tabela nr 1. obrazuje ewoluowanie treści omawianego przepisu od jego pojawienia się w 1949 roku, aż po dzień dzisiejszy. Jak widać treść przepisu dotyczącego dyskryminacji wyznaniowej oraz dyskryminacji ze względu na bezwyznaniowość zmieniła się jedynie w nieznacznym stopniu od 1949 roku. Obowiązujący zapis różni się od tych, jakie obowiązywały na podstawie aktów prawnych wydanych w okresie PRL, dwoma wartymi odnotowania kwestiami. Po pierwsze, użyciem określenia „człowiek”, zamiast stosowanego wcześniej „obywatel”. Jak komentuje Krzysztof Warchałowski: *określenie chronionych [...] praw mianem praw człowieka, a nie jak dotychczas obywatela, oznacza szerszy zasięg tej ochrony. Podkreśla to także, iż prawo do*

²⁸ Por. S. [Romański-]Cebula, *Ochrona wolności sumienia i wyznania w polskim Kodeksie Karnym*, „Forum Teologiczne” 15 (2014), s. 99.

²⁹ Por. art. 2. Dekretu z dnia 5 sierpnia 1949 r. o ochronie wolności sumienia i wyznania (Dz. U. 1949 nr 45 poz. 334).

³⁰ Por. art. 192. Kodeksu karny z dnia 19 kwietnia 1969 roku (Dz. U. z 1969 r. nr 13, poz. 94).

wolności sumienia i wyznania jest prawem naturalnym, mającym swe źródło w godności osoby ludzkiej i z tej racji przynależnym każdemu człowiekowi.³¹ Po drugie, obecny zapis przewiduje łagodniejsze sankcje, którymi są: grzywna, kara ograniczenia wolności albo kara pozbawienia wolności do lat 2, podczas gdy ustawodawstwo socjalistyczne przewidywało karę pozbawienia wolności do lat 5, nie przewidując innego rodzaju kary.

Tabela nr 2.

Charakterystyka przestępstwa dyskryminacji wyznaniowej oraz dyskryminacji ze względu na bezwyznaniowość (art. 194 Kodeksu karnego z 6 czerwca 1997 roku).

Podmiot	Człowiek. Sprawca, który w chwili popełnienia czynu ukończył 17 lat (art. 10 § 1 kk) ³² .
Miejsce popełnienia przestępstwa	Terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, polski statek wodny lub powietrzny.
Strona podmiotowa	Umyślność. Zamiar popełnienia przestępstwa (zamiar bezpośredni) ³³ . Działanie bądź zaniechanie.
Sankcja	Grzywna, kara ograniczenia wolności albo kara pozbawienia wolności do lat 2.
Przedmiot ochrony	1. Wolność sumienia i wyznania (wolność religijna); 2. Bezwyznaniowość.

Omawiany przepis ma na celu ochronę z jednej strony wolności religijnej, z drugiej zaś bezwyznaniowości. Ma więc on zastosowanie w przypadkach, gdy nastąpi ograniczenie praw

³¹ K. Warchałowski, *Prawnokarna ochrona wolności religijnej w Polsce w latach 1932-1997*, „Studia z prawa wyznaniowego” t. IV, 2002, s. 68.

³² Jeżeli sprawca w momencie popełniania czynu zabronionego nie ukończył 18 roku życia, sąd może zamiast kary zastosować środki wychowawcze, lecznicze albo poprawcze przewidziane dla nieletnich, jeżeli okoliczności sprawy oraz stopień rozwoju sprawcy, jego właściwości i warunki osobiste za tym przemawiają.

³³ Dominuje stanowisko, iż przestępstwo z art. 194 k.k. można popełnić jedynie w zamiarze bezpośrednim, mimo pojawiających się poglądów dotyczących możliwości popełnienia go również w zamiarze ewentualnym. Por. J. Wojciechowska, *Rozdział XXIV. Przestępstwa przeciwko wolności sumienia i wyznania*, [w:] A. Wąsek [red.] *Kodeks karny, część szczególna. Tom. I. Komentarz do artykułów 117-221*, Warszawa 2004, s. 723.

osoby bądź grupy osób³⁴ ze względu na jej stosunek do religii³⁵, a ujmując rzecz bardziej szczegółowo, gdy przynależność do grupy wyznaniowej bądź jej brak wpłynie na ograniczenie owych praw. Do tego typu sytuacji dochodzić może, gdy osoba lub instytucja uprawniona do podejmowania określonych decyzji czy czynności, odmawia zainteresowanemu korzystania z przysługujących mu praw, ze względu na jego religijność lub bezwyznaniowość. Dla przykładu, może to być: odmowa przyjęcia do żłobka, przedszkola, szkoły czy pracy; nierówne traktowanie w miejscu pracy lub nauki; odmowa wynajmu sali; odmowa wykonania jakiejś czynności usługowej lub handlowej; odmowa wykonania praw wyborczych; polecenie wykonywania pracy w dni świąteczne. Przepis art. 194 k.k. dotyczyć może wszystkich praw przysługujących na mocy Konstytucji, ustaw, a nawet powszechnie uznawanych zwyczajów³⁶. Penalizowany czyn może przybierać zarówno formę działania, jak i zaniechania³⁷. Przykładem działania może być np. zwolnienie z pracy czy odmowa przyjęcia do szkoły, zaś zaniechania brak awansu mimo spełnienia wymaganych kryteriów. Z przestępstwem dyskryminacji wyznaniowej oraz dyskryminacji na tle bezwyznaniowości mamy do czynienia gdy zostanie ono dokonane. Nie karane są zatem inne formy stadialne przestępstwa, jak: zamiar, przygotowanie czy usiłowanie. Nie wypełnia znamion tego przestępstwa zapowiedź ograniczenia skierowana do konkretnej osoby czy grupy, lecz dochodzi ono do skutku w przypadku faktycznego wystąpienia owego ograniczenia³⁸. Ponadto zachowanie sprawcy bądź sprawców musi godzić w konkretną osobę lub grupę osób.

Odmienne w stosunku do przedstawionej powyżej interpretacja przepisu art. 194 k.k. może mieć zastosowanie w szczególnym przypadku, prawo dopuszcza bowiem odmowę przyjęcia osoby bezwyznaniowej lub deklarującej areligijny światopogląd do stowarzyszeń o charakterze religijnym bądź partii politycznych kultywujących wartości religijne, uzasadniając odmowę konfliktem z realizacją celów statutowych.

Kryteria penalizacji czynu objętego art. 194 k.k. nie napotykają na większe wątpliwości interpretacyjne w Polsce. Powracającą od czasu do czasu kwestią jest eksponowanie symbolu religijnego w postaci krzyża w miejscach sprawowania władzy publicznej lub w budynkach użyteczności publicznej. Sprawą tą już w pierwszym roku obowiązywania aktualnego Kodeksu karnego zajął się Sąd Apelacyjny w Łodzi, nie dopatrując się dyskryminacji osób

³⁴ Tamże, s. 722.

³⁵ Por. A. Zoll (red.), *Kodeks karny. Część szczególna*, Kraków 1999, s. 492; R. Góral, *Kodeks karny. Praktyczny komentarz*, Warszawa 1998, s. 265.

³⁶ Por. M. Filar (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2014, s. 1126-1134.

³⁷ Por. J. Wojciechowski, *Kodeks karny. Komentarz. Orzecznictwo*, Warszawa 1999, s. 337.

³⁸ Ibidem.

bezwyznaniowych przez zawieszenie krzyża w budynku władzy publicznej³⁹. Z kolei 15 lipca 2010 roku Sąd Najwyższy orzekł, że obecność krzyża w lokalu wyborczym nie stanowi dyskryminacji innych wyznań⁴⁰.

Tabela nr 3a.

Dyskryminacja wyznaniowa oraz dyskryminacja ze względu na bezwyznaniowość w Polsce według statystyk policyjnych (1999-2019)⁴¹.

Rok	Liczba postępowań wszczętych	Liczba przestępstw stwierdzonych
2019	2	2
2018	1	0
2017	3	0
2016	6	0
2015	2	0
2014	4	0
2013	4	0
2012	1	3
2011	4	1
2010	1	2
2009	2	0
2008	5	0
2007	7	0
2006	4	1
2005	1	0
2004	3	2
2003	6	1
2002	0	1
2001	1	1
2000	1	0
1999	3	1

³⁹ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi z dnia 28 października 1998 r. (I ACa 612/98).

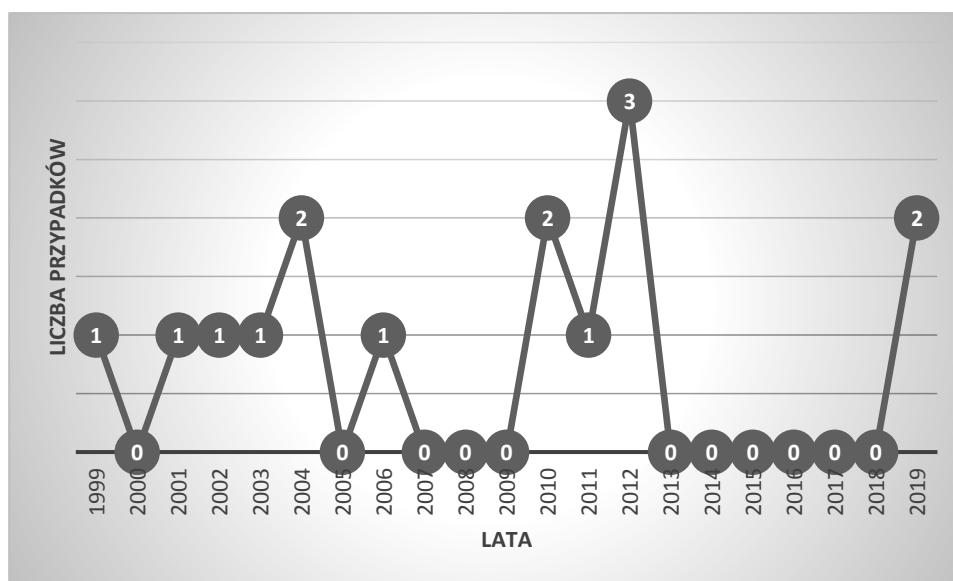
⁴⁰ Orzeczenie Sądu Najwyższego z 15 lipca 2010 roku, III SW 124/10, OSNP 2011, nr 3–4, poz. 60.

⁴¹ Dane na podstawie statystyk policyjnych: <https://statystyka.policja.pl/st/kodeks-karny/przestepstwa-przeciwko-5/63489,Dyskryminacja-wyznaniowa-art-194.html> [dostęp: 27.11.2020].

Według statystyk przestępstw publikowanych przez Policję dyskryminacja wyznaniowa oraz dyskryminacja ze względu na bezwyznaniowość są popełniane w Polsce bardzo rzadko i biorąc pod uwagę okres ostatnich dwóch dekad (1999-2019), nie uwidacznia się wyraźna tendencja wzrostowa ani spadkowa ich popełniania. Statystyki policyjne nie podają osobnych danych dotyczących dyskryminacji na tle wyznaniowym i ze względu na bezwyznaniowość, lecz w sposób zbiorczy dla obu przestępstw, co utrudnia szczegółową interpretację. W ostatnich 21 latach średnia roczna liczba obu stwierdzonych przestępstw z art. 194 k.k. wynosiła mniej niż jeden przypadek (dokładnie 0,71 przypadku na rok). W tym okresie wszczęto łącznie 61 postępowań, by w 15 przypadkach stwierdzone zostało przestępstwo. Co czwarte postępowanie (24,6%) zakończyło się zatem potwierdzeniem zaistnienia przestępstwa.

Tabela nr 3b.

Dyskryminacja wyznaniowa oraz dyskryminacja ze względu na bezwyznaniowość w Polsce na podstawie statystyk policyjnych (1999-2019) – liczba przypadków stwierdzonych.

B. Złośliwe przeszkadzanie w wykonywaniu obrzędów religijnych lub pogrzebowych (art. 195 k.k.)

Treść drugiego artykułu zawartego w Rozdziale XXIV obecnie obowiązującego k.k. i uszeregowanego jako art. 195 brzmi następująco:

§ 1. Kto złośliwie przeszkadza publicznemu wykonywaniu aktu religijnego kościoła lub innego związku wyznaniowego o uregulowanej sytuacji prawnej,

podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

§ 2. Tej samej karze podlega, kto złośliwie przeszkadza pogrzebowi, uroczystościom lub obrzędowi żałobnym.

Podobnie jak w poprzednim artykule, znajdujemy tu również dwa przestępstwa. Ujęte zostały one w dwóch paragrafach. W § 1 opisane zostało przestępstwo złośliwego przeszkadzania w wykonywaniu obrzędów religijnych, zaś w § 2 przestępstwo złośliwego przeszkadzania pogrzebowi oraz uroczystościom lub obrzędowi żałobnym.

Pierwowzorem zapisu § 1 był art. 174 międzywojennego Kodeksu karnego z 11 lipca 1932 roku zawarty w Rozdziale XXVI zatytułowanym „Przestępstwa przeciw uczuciom religijnym”. Jak widać w zestawieniu znajdującym się w Tabeli nr 4., różnice pomiędzy pierwowzorem, a obecnym zapisem polegają na odstąpieniu od określenia „publicznego zbiorowego” wykonywania aktu religijnego, na rzecz jedynie określenia go jako „publicznego”. Zawężenie to usuwa wątpliwości co do konieczności pojawienia się większej liczby osób wykonujących akt religijny, wymaganych do zaistnienia czynu zabronionego. Druga różnica zawarta w hipotezie nie stanowi już tak znaczącej zmiany, a jedynie odmienne sformułowanie tak samo rozumianej przynależności wyznaniowej. W pierwszym przypadku spotykamy zwrot „uznanego prawnie wyznania lub związku religijnego”, w drugim zaś „kościół lub innego związku wyznaniowego o uregulowanej sytuacji prawnej”, co stanowi dostosowanie do obecnie używanej terminologii. W odniesieniu do sankcji – nastąpiło jej złagodzenie. Kodeks karny z 1969 roku przewidywał jedynie karę aresztu do lat dwóch, obecnie zaś obok pozbawienia wolności do lat dwóch ustawa karna przewiduje również łagodniejsze warianty w postaci grzywny oraz kary ograniczenia wolności.

Tabela nr 4.

Treść przepisu dotyczącego przeszkadzania w wykonywaniu obrzędów religijnych w latach 1932-1997⁴².

⁴² Por. S. [Romański-]Cebula, *Ochrona wolności sumienia i wyznania w polskim Kodeksie Karnym*, „Forum Teologiczne” 15 (2014), s. 101.

	Art. 174 Kodeksu karnego z dnia 11 lipca 1932 r.	Art. 195 obecnie obowiązującego Kodeksu karnego z dnia 6 czerwca 1997 r.
hipoteza	Kto złośliwie przeszkadza publicznemu zbiorowemu wykonywaniu aktu religijnego uznanego prawnie wyznania lub związku religijnego	§ 1. Kto złośliwie przeszkadza publicznemu wykonywaniu aktu religijnego kościoła lub innego związku wyznaniowego o uregulowanej sytuacji prawnej
sankcja	podlega karze aresztu do lat 2	podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2

Pojęcie aktu religijnego, którego dotyczy art. 195 § 1 k.k. to wszelkie publiczne wykonywanie kultu i innych czynności religijnych. Mogą być nimi w szczególności: msza, nabożeństwo, publiczna modlitwa, czuwanie, adoracja, medytacja, błogosławieństwo, ślub wyznaniowy, chrzest, procesja, pielgrzymka czy poświęcenie. Istotnym szczegółem zawartym w art. 195 k.k. jest penalizacja naruszania prawa jedynie w przypadku, gdy przestępstwo jest skierowane przeciw kościołowi lub związkowi wyznaniowemu o uregulowanej sytuacji prawnej. Wynika z tego, że dany kościół lub związek wyznaniowy musi działać na podstawie odrębnych ustaw⁴³ bądź też musi być wpisany do rejestru wyznań prowadzonego przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji⁴⁴. W Polsce ochronie ustawowej podlegają obecnie 183 kościoły i inne związki wyznaniowe.

Źródło treści § 2 omawianego artykułu k.k. jest znacznie późniejsze. Zapis zaczerpnięto bowiem z fragmentu art. 197 § 1 komunistycznego „kodeksu Andrejewa” z 1969 roku⁴⁵. W obecnym brzmieniu zrezygnowano z zapisu traktującego o znieważaniu zwłok, prochów

⁴³ Na podstawie odrębnych ustaw działa w Polsce 15 kościołów i związków wyznaniowych: 1. Kościół Katolicki, 2. Autokefaliczny Kościół Prawosławny, 3. Kościół Ewangelicko-Augsburski, 4. Kościół Ewangelicko-Reformowany, 5. Kościół Ewangelicko-Metodystyczny, 6. Kościół Chrześcijan Baptystów, 7. Kościół Adwentystów Dnia Siódmego, 8. Kościół Polskokatolicki, 9. Związek Gmin Wyznaniowych Żydowskich, 10. Kościół Katolicki Mariawitów, 11. Kościół Starokatolicki Mariawitów, 12. Kościół Zielonoświątkowy, 13. Wschodni Kościół Staroobrzędowy, 14. Muzułmański Związek Religijny oraz 15. Karaimski Związek Religijny.

⁴⁴ Obecnie w rejestrze MSWiA wpisanych jest 168 kościołów i innych związków wyznaniowych [https://www.gov.pl/attachment/d843b066-b69f-48b3-8c10-81418c4fd7 – dostęp 27.11.2020]

⁴⁵ Brak odniesień do Dekretu z dnia 5 sierpnia 1949 roku o ochronie sumienia i wyznania wynikał ze specyficznych rozwiązań tego powojennego aktu prawnego, mającego na celu głównie ochronę osób niereligijnych. Znajdujemy tam w art. 3 na pierwszym miejscu przestępstwo zmuszania do udziału w obrzędach religijnych, a następnie bezprawne powstrzymywanie od udziału w takich obrzędach.

ludzkich lub miejsca spoczynku zmarłego, wyłączając je z rozdziału dotyczącego przestępstw przeciwko wolności sumienia i wyznania, a kwalifikując jako „Przestępstwa przeciwko porządkowi publicznemu” i umieszczając w rozdziale XXXII obecnie obowiązującego k.k. (Zawarty w nim artykuł 262 traktuje w § 1 o znieważaniu zwłok, prochów ludzkich i miejsca spoczynku, zaś w § 2 znajdujemy przestępstwo ograbiania zwłok, grobu lub innego miejsca spoczynku zmarłego⁴⁶.) Sankcja, analogiczne do pozostałych artykułów chroniących wolność religijną została złagodzona. Pozbawienie wolności do lat 3 zastąpiono grzywną, karą ograniczenia wolności oraz karą pozbawienia wolności do lat 2.

Tabela nr 5.

Treść przepisu dotyczącego przeszkadzania pogrzebowi oraz uroczystościom lub obrzędowi żałobnym w latach 1969-1997⁴⁷.

	Art. 197 § 1 Kodeksu karnego z dnia 19 kwietnia 1969 r.	Art. 195 obecnie obowiązującego Kodeksu karnego z dnia 6 czerwca 1997 r.
hipoteza	Kto złośliwie przeszkadza pogrzebowi, uroczystościom lub obrzędowi żałobnym albo znieważa zwłoki, prochy ludzkie lub miejsce spoczynku zmarłego	§ 2. kto złośliwie przeszkadza pogrzebowi, uroczystościom lub obrzędowi żałobnym
sankcja	podlega karze pozbawienia wolności do lat 3	podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2

Przedmiotem ochrony przepisu art. 195 k.k. jest z jednej strony wolność religijna, której wyrazem jest m.in. prawo do publicznego wykonywania kultu religijnego, a więc uzewnętrzniania swej religijności; z drugiej zaś – uroczystości pogrzebowe ujęte w § 2. Nie jest istotnym czy owe uroczystości mają charakter religijny czy świecki, prawo chroni bowiem obie formy rytuałów.

⁴⁶ Kodeks karny z 6 czerwca 1997 roku:

Art. 262. § 1. Kto znieważa zwłoki, prochy ludzkie lub miejsce spoczynku zmarłego, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

§ 2. Kto ograbia zwłoki, grób lub inne miejsce spoczynku zmarłego, podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8.

⁴⁷ Tamże.

Wskazana w przepisie „złośliwość” jest najistotniejszym spośród znamion przestępstw zawartych w art. 195 k.k. Złośliwe zachowanie wynikać może z chęci obrażenia, dokuczenia, upokorzenia, znieważenia, wyszydzenia, wywołania pośmiewiska czy poniżenia osób, które wykonują akt religijny⁴⁸. Termin wskazuje na umyślność sprawcy działającego w tym przypadku w zamiarze bezpośrednim⁴⁹. Przeszkadzanie może polegać zarówno na utrudnianiu bądź zakłócaniu aktu religijnego, jak i na całkowitym uniemożliwieniu jego wykonania⁵⁰. Koniecznym jest tu również warunek publicznego charakteru wykonywanego aktu religijnego, gdyż w takiej sytuacji możemy mieć do czynienia z uczestnictwem bliżej nieokreślonej liczby, często postronnych osób. Przykładami złośliwego przeszkadzania mogą być np. zablokowanie drzwi świątyni w celu uniemożliwienia wejścia na mszę lub nabożeństwo, celowe zakłócanie wykonywania aktu religijnego hałasem, krzykami lub gwizdami, czy też przekazanie fałszywej informacji o podłożeniu materiałów wybuchowych⁵¹. Z kolei przeszkadzanie pogrzebowi może polegać w szczególności na: niedopuszczeniu do pochówku, zakłócaniu spokoju uczestników pogrzebu, zakłócanie mszy, nabożeństwa pogrzebowego lub ceremonii pogrzebowej czy też spotkania odbywającego się przy okazji pogrzebu (bezpośrednio przed lub po pogrzebie). Art. 195 § 2 może dotyczyć również utrudniania przejścia lub przejazdu konduktowi żałobnemu. Nie stanowi natomiast przestępstwa z art. 195 § 2 przeszkadzanie w uroczystościach związanych z odsłonięciem pomnika lub tablicy upamiętniającej zmarłego dokonywane jakiś czas po jego śmierci⁵². Sprawca może popełnić przestępstwo z art. 195 k.k. nie tylko poprzez działanie, ale również i zaniechanie. Zaniechaniem będzie chociażby niewykonanie swoich obowiązków wynikających z pełnionych funkcji, np. odmówienie otwarcia bramy cmentarza i wpuszczenia konduktu pogrzebowego przez dozorcę lub inną osobę posiadającą klucze⁵³. Nie będzie natomiast karane zakłócanie aktu religijnego lub pogrzebu, jeżeli przeszkadzanie nie wynika ze złośliwości. Dla przykładu: fałszowanie podczas śpiewu wynikające z braku słuchu muzycznego⁵⁴, zakłócenie uroczystości przez człowieka w stanie mocnego upojenia

⁴⁸ Por. M. Materniak, *Złośliwe przeszkadzanie jako znamię przestępstw z art. 195 Kodeksu karnego*, „Przeгляд prawnno-ekonomiczny”, 27 (2), 2014, s. 59.

⁴⁹ Sprawca chce popełnić czyn zabroniony, a nie jak w przypadku zamiaru ewentualnego nie chce, ale przewiduje realną możliwość jego popełnienia. Por. A. Marek, S. Waltoś, *Podstawy prawa i procesu karnego*, Warszawa 1999, s. 77.

⁵⁰ Por. A. Zoll (red.), *Kodeks karny. Część szczególna*, s. 496.

⁵¹ Por. R.A. Stefański, *Przestępstwo złośliwego przeszkadzania wy-konywaniu aktu religijnego (art. 195 § 1 k.k.)*, „Prokuratura i prawo” 2, 2005, s. 59.

⁵² J. Wojciechowska, *Rozdział XXIV. Przestępstwa przeciwko wolności sumienia i wyznania*, [w:] A. Wąsek [red.] *Kodeks karny, część szczególna. Tom. I. Komentarz do artykułów 117-221*, Warszawa 2004, s. 731.

⁵³ M. Makarska, *Przestępstwo przeciwko wolności sumienia i wyznania w Kodeksie karnym z 1997 roku*, Lublin 2005, s. 136.

⁵⁴ Por. M. Filar (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, s. 811.

alkoholowego, który nie rozpoznaje znaczenia swych czynów⁵⁵, notoryczne spóźnianie się czy niewłaściwy strój nie wynikający z chęci prowokacji wobec pozostałych uczestników - nie stanowią przestępstwa w rozumieniu art. 195 k.k.

Tabela nr 6.

Charakterystyka przestępstwa przeszkadzania w wykonywaniu obrzędów religijnych lub pogrzebowych (art. 195 Kodeksu karnego z 6 czerwca 1997 roku).

Podmiot	Człowiek. Sprawca, który w chwili popełnienia czynu ukończył 17 lat (art. 10 § 1 kk) ⁵⁶ .
Miejsce popełnienia przestępstwa	Terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, polski statek wodny lub powietrzny.
Strona podmiotowa	Umyślność. Zamiar popełnienia przestępstwa (zamiar bezpośredni). Działanie bądź zaniechanie.
Sankcja	Grzywna, kara ograniczenia wolności albo kara pozbawienia wolności do lat 2.
Przedmiot ochrony	1. Wolność sumienia i wyznania (wolność religijna) – w przestrzeni publicznej; 2. Obrzędy religijne; 3. Uroczystości pogrzebowe (o charakterze religijnym bądź świeckim).

Według statystyk Policji liczba stwierdzonych przestępstw z art. 195 § 1 i 2 k.k. jest znacznie wyższa niż w przypadku dyskryminacji wyznaniowej oraz dyskryminacji ze względu na bezwyznaniowość. Statystyki te nie podają osobnych danych dotyczących złośliwego przeszkadzania obrzędom religijnym i uroczystościom pogrzebowym, lecz w sposób zbiorczy dla obu przestępstw. Utrudnia to głębszą interpretację. Biorąc pod uwagę okres ostatnich dwóch dekad (1999-2019), nie uwidacznia się wyraźna tendencja wzrostowa ani spadkowa ich

⁵⁵ Por. L. Gardocki, *Prawo karne*, Warszawa 1999, s. 242.

⁵⁶ Jeżeli sprawca w momencie popełnienia czynu zabronionego nie ukończył 18 roku życia, sąd może zamiast kary zastosować środki wychowawcze, lecznicze albo poprawcze przewidziane dla nieletnich, jeżeli okoliczności sprawy oraz stopień rozwoju sprawcy, jego właściwości i warunki osobiste za tym przemawiają.

popelniania, z wyjątkiem roku 2003 kiedy odnotowano aż 44 przypadki naruszenia art. 195 § 1 i 2 k.k. oraz lat 2015-2016, gdy nie stwierdzono żadnego przypadku ich naruszenia. W ostatnich 21 latach średnia roczna liczba stwierdzonych przestępstw z art. 195 § 1 i 2 k.k. wynosiła 16 przypadków (dokładnie 16,19 przypadku na rok). W tym okresie wszczęto łącznie 371 postępowań, by w 340 przypadkach stwierdzone zostało przestępstwo. Zdecydowana większość postępowań (91,6%) zakończyła się potwierdzeniem zaistnienia przestępstwa.

Tabela nr 7a.

Przeszkadzanie w wykonywaniu obrzędów religijnych lub pogrzebowych (art. 195 § 1-2 k.k.) w Polsce według statystyk policyjnych (1999-2019)⁵⁷.

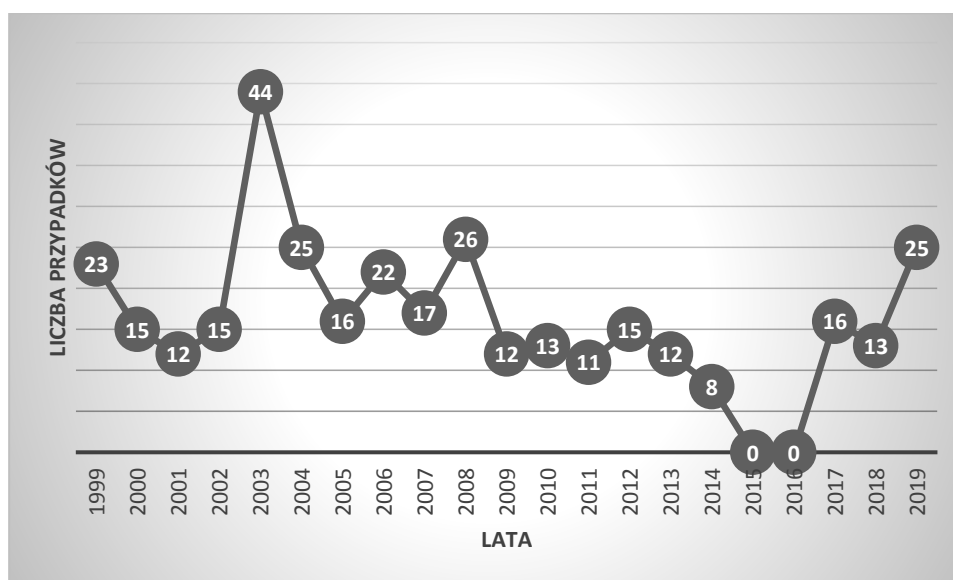
Rok	Liczba postępowań wszczętych	Liczba przestępstw stwierdzonych
2019	30	25
2018	29	13
2017	37	16
2016	13	0
2015	14	0
2014	16	8
2013	11	12
2012	13	15
2011	12	11
2010	14	13
2009	6	12
2008	19	26
2007	13	17
2006	15	22
2005	27	16
2004	20	25
2003	21	44
2002	17	15
2001	16	12

⁵⁷ Dane na podstawie statystyk policyjnych: <https://statystyka.policja.pl/st/kodeks-karny/przestepstwa-przeciwko-5/63491.Przeszkadzanie-publicznemu-wykonywaniu-aktu-religijnego-lub-obrzedom-zalobnym-ar.html> [dostęp: 27.11.2020].

2000	14	15
1999	14	23

Tabela nr 7b.

Przeszkadzanie w wykonywaniu obrzędów religijnych lub pogrzebowych (art. 195 § 1-2 k.k.) w Polsce na podstawie statystyk policyjnych (1999-2019) – liczba przypadków stwierdzonych.

C. Obraza uczuć religijnych (art. 196 k.k.)

Trzeci i ostatni artykuł zawarty w Rozdziale XXIV „Przestępstwa przeciwko wolności sumienia i wyznania” obecnie obowiązującego k.k. penalizuje przestępstwo obrazy uczuć religijnych. Jest on zapisany następująco:

Kto obraża uczucia religijne innych osób, znieważając publicznie przedmiot czci religijnej lub miejsce przeznaczone do publicznego wykonywania obrzędów religijnych, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

Treść przepisu zaczerpnięta jest w sposób wyraźny z wcześniejszych regulacji, czyli z: Dekretu z 5 sierpnia 1949 roku o ochronie wolności sumienia i wyznania oraz Kodeksu karnego z 1969 roku. Obecne brzmienie zarówno hipotezy, jak i sankcji jest dokładnym (identycznym) powtórzeniem zapisu przepisu art. 198 Kodeksu karnego z 1969 roku. Różni się ono od pierwowzoru z 1949 roku doprecyzowaniem dwóch kwestii oraz sankcją. Po pierwsze, dodano,

że chodzi o uczucia religijne „innych osób”. Po drugie, wskazano, że mamy tu do czynienia z „publicznym” znieważeniem. Jeśli zaś chodzi o sankcję, artykuł 5 Dekretu o ochronie wolności sumienia i wyznania przewidywał jedynie karę pozbawienia wolności do lat 5, a kolejne regulacje (z 1969 i 1997 roku) przewidywały również grzywnę, ograniczenie wolności lub pozbawienie wolności do lat 2.

Historycznie, znaczenie dla obecnego brzmienia przepisu dotyczącego obrazy uczuć religijnych, ma także zapis art. 173 Kodeksu karnego z 1932 roku, który mówi w pierwszej części o publicznym lżeniu i wyszydzaniu uznanego prawnie wyznania lub związku religijnego, jego dogmatów, wierzeń lub obrzędów, zaś w drugiej o znieważaniu przedmiotu czci religijnej lub miejsca przeznaczonego do wykonywania obrzędów religijnych. Przywołana druga część art. 173 posłużyła do skonstruowania przepisu dotyczącego obrazy uczuć religijnych w kolejnych aktach prawnych. Zasadnicza różnica pomiędzy zapisem drugiej części art. 173 k.k. z 1932 roku a późniejszymi redakcjami polega na przejściu od znieważenia przedmiotu czci religijnej do znieważenia uczuć religijnych, chociaż nie ulega wątpliwości, że zniewaga przedmiotu czci wywołuje na ogół poruszenie wśród wyznawców religii, z którą ów przedmiot jest związany.

W zauważalnej na przestrzeni lat tendencji do łagodzenia sankcji warto odnotować pewną odmienność w genezie omawianego artykułu. Kodeks karny z 1932 roku przewidywał bowiem za podobne przestępstwo karę więzienia do lat 3, która następnie tuż po wojnie została zaostrzona, by dopiero w kolejnych regulacjach podlegać łagodzeniu.

Tabela nr 8.

Geneza przepisu dotyczącego obrażenia uczuć religijnych w latach 1932-1997⁵⁸.

	Art. 173 Kodeksu karnego z dnia 11 lipca 1932 r.	Art. 5 Dekretu z dnia 5 sierpnia 1949 r. o ochronie wolności sumienia i wyznania	Art. 198 Kodeksu karnego z dnia 19 kwietnia 1969 r.	Art. 196 obecnie obowiązującego Kodeksu karnego z dnia 6 czerwca 1997 r.
hipoteza	[Kto publicznie lży lub wyszydza	Kto obraża uczucia religijne, znieważając	Kto obraża uczucia religijne innych osób, znieważając	Kto obraża uczucia religijne innych osób,

⁵⁸ Por. S. [Romański-]Cebula, *Ochrona wolności sumienia i wyznania w polskim Kodeksie Karnym*, „Forum Teologiczne” 15 (2014), s. 103.

	uznane prawnie wyznanie lub związek religijny, jego dogmaty, wierzenie lub obrzędy, albo] znieważa przedmiot jego czci religijnej lub miejsce przeznaczone do wykonywania jego obrzędów religijnych	publicznie przedmiot czci religijnej lub miejsce przeznaczone do wykonywania obrzędów religijnych	publicznie przedmiot czci religijnej lub miejsce przeznaczone do publicznego wykonywania obrzędów religijnych	znieważając publicznie przedmiot czci religijnej lub miejsce przeznaczone do publicznego wykonywania obrzędów religijnych
sankcja	podlega karze więzienia do lat 3	podlega karze więzienia do lat 5	podlega karze pozbawienia wolności do lat 2, ograniczenia wolności albo grzywny	podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2

Przepis art. 196 k.k. ma na celu, podobnie jak wszystkie normy rozdziału XXIV k.k., ochronę wolności religijnej. Szczegółowo, zaś skupia się na uczuciach religijnych, kwalifikując je jako składową owej wolności. Przepis ten, mimo wieloletniego stosowania, spotyka się obecnie z trudnościami interpretacyjnymi, które jednak znajdują wyjaśnienie w piśmiennictwie.

Problem pojawia się już przy niefortunnym czy niezręcznym⁵⁹ sformułowaniu obrazy uczuć”. Analizując ten zapis Wojciech Janyga zauważa, że w przypadku przestępstwa z art. 196 k.k. *zachowanie sprawcy godzi [...] w wewnętrzny aspekt zjawiska religii, którego rdzeń stanowi relacja z sacrum, będąca źródłem aktów emocjonalnych, intelektualnych i woliwanych*⁶⁰. Interpretacja ta pokazuje, że najistotniejszym aspektem popełnianego

⁵⁹ Por. M. Budyn-Kulik, *Znieważenie uczuć religijnych – analiza dogmatyczna i praktyka ścigania*, „Prawo w działaniu” - Sprawy karne, 19 / 2014, s. 100-137.

⁶⁰ Por. W. Janyga, *Przestępstwo obrazy uczuć religijnych w polskim prawie karnym w świetle współczesnego pojmowania wolności sumienia i wyznania*, Warszawa 2010, s. 182.

przestępstwa jest tu nie sam atak na „przedmiot czci religijnej”, ale jego konsekwencje polegające na tym, że sprawca godzi w wartości, osoby i relacje uznawane przez osoby religijne za najcenniejsze.

Do rozumienia pojęcia „uczuc religijnych” odniósł się również Sąd Najwyższy, wskazując, że: *można je określić jako stan psychiczny, którego istotę stanowi ustosunkowanie się wewnętrzne do przeszłych, obecnych i przyszłych zdarzeń, bezpośrednio lub pośrednio związanych z religią jako formą świadomości społecznej, obejmującej wierzenia dotyczące sensu i celu istnienia człowieka, ludzkości i świata*⁶¹. To psychologiczne ujęcie uzasadnia potrzebę ochrony owych uczuć, ze względu na ich szczególne, centralne znaczenie dla osoby wierzącej w stosunku do przyjmowanych postaw.

W literaturze przedmiotu dominuje pogląd, że aby wystąpiło naruszenie art. 196 k.k. musi dojść do znieważenia uczuć religijnych przynajmniej dwóch osób⁶². Mamy tu ponadto do czynienia z przestępstwem umyślnym w zamiarze bezpośrednim (gdy sprawca działa w celu obrażenia uczuć religijnych innych osób), jak i ewentualnym⁶³ (kiedy sprawca jedynie przewiduje, że jego działania mogą obrazić uczucia religijne). Mogące pojawiać się, w nawiązaniu do przedmiotu ochrony art. 194 k.k. (który chroni również bezwyznaniowość), wątpliwości odnośnie stosowania art. 196 k.k. w sytuacji obrazy światopoglądu ateistycznego, nie znajdują potwierdzenia w piśmiennictwie, ze względu na brak ateistycznej analogii w stosunku do przedmiotu czci religijnej i miejsca kultu⁶⁴. W przypadku znieważenia osób ze względu na ich ateistyczny światopogląd zastosowanie mogą mieć przepisy art. 216 k.k. penalizujące występki zniewagi lub art. 212 k.k. penalizujące występki zniesławienia.

Na mocy obowiązującego k.k. nie jest karane nieumyślne wypełnienie znamion przestępstwa z art. 196 k.k. Powoduje to wyłączenie spod karalności działania lekkomyślnego lub niedbalstwa. Dla przykładu, jeśli ktoś nieumyślnie rozbije figurę w świątyni zawadzając o nią plecakiem, nie będzie odpowiadał za obrazę uczuć religijnych. Podobnie jeśli ktoś dokona nieudolnej renowacji wizerunków o charakterze sakralnym, nawet jeśli dokonał nieodwracalnych zmian – nie spotka go kara z art. 196 k.k.

Czynnością wykonawczą w przypadku wystąpienia przestępstwa obrazy uczuć religijnych jest znieważenie. Może ono mieć według Lecha Gardockiego postać werbalną lub

⁶¹ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6 kwietnia 2004 r. (I CK 484/03),

<http://www.sn.pl/sites/orzecznictwo/Orzeczenia/1%20CK%20484-03-1.pdf> [dostęp: 27.11.2020].

⁶² Por. L. Gardocki, *Prawo karne*, Warszawa 1999, s. 242; Kruczoń E., *Przestępstwo obrazy uczuć religijnych*, „Prokuratura i Prawo” nr 2, 2011, s. 42; J. Piórkowska-Flieger, *Przestępstwa przeciwko wolności sumienia i wyznania*, [w:] T. Bojarski (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2008, s. 358.

⁶³ Por. L. Gardocki, *Prawo karne*, Warszawa 1999, s. 242.

⁶⁴ Por. E. Kruczoń, *Przestępstwo obrazy uczuć religijnych*, „Prokuratura i Prawo” nr 2, 2011, s. 39-40.

polegać na lekceważącym zachowaniu sprawcy⁶⁵. Werbalny charakter zniewagi może przybierać formę pisemną lub ustną. Piotr Stanisław wskazuje również inne postaci zniewagi, dodając możliwość obrazy uczuć religijnych również poprzez gesty bądź rysunki⁶⁶. Obrazy uczuć religijnych można dokonać na wiele sposobów, a sporządzenie kompletnej listy naruszeń artykułu 196 k.k. byłoby trudne do wykonania. Znieważenie możliwe jest przykładowo poprzez: rysunki, hasła na ścianach, wystawy, prasę, książki, emisje radiowe i telewizyjne, umieszczanie w Internecie, na okładkach płyt czy koszulkach⁶⁷, poprzez demonstracyjne okazywanie pogardy w formie słów, gestów, zachowań czy parodiowania, jak również przez doprowadzenie do zniszczenia przedmiotu lub miejsca kultu, bądź też jego naruszenia lub uszkodzenia. Ponadto, podobnie jak w przypadku innych przestępstw rozdziału XXIV k.k., aby dokonać przestępstwa, czynność wykonawcza musi mieć miejsce w przestrzeni publicznej.

Uczucia religijne łącznie są w sposób oczywisty ze sferą religijną człowieka. Dlatego też, zgodnie z wykładnią językową i funkcjonalną, można obrazić uczucia religijne jedynie osób religijnych⁶⁸. Poczucie się urażonym w czyimś imieniu nie podlega ściganiu w myśl art. 196 k.k., mimo że zaobserwowane znieważenie może wywoływać zbulwersowanie.

Przedmiot czci religijnej w omawianym przepisie stanowi szerokie i otwarte pojęcie, przez co można jedynie określić grupy elementów, które mogą go stanowić. I tak, przedmiotem czci religijnej może być przedmiot materialny, jak np.: figura, obraz, księga, zwój czy przedmiot liturgiczny. Może być nim również podmiot kultu, jak np.: Jezus, Trójca Święta, Matka Boska czy Budda. Mogą być nim wreszcie: dogmaty, symbole (krzyż, gwiazda Dawida czy półksiężyc) i słowa czy imiona uznawane za święte⁶⁹. Wymienione „podmioty czci religijnej”, mimo że art. 196 k.k. nawiązuje jedynie do „przedmiotu czci religijnej”, należy bezspornie, zgodnie z wykładnią językową i celowościową, przypisać również do zakresu ochrony. Dodatkowo może mieć tu zastosowanie reguła wnioskowań prawniczych *a minori ad maius* – która polega na założeniu, że jeśli norma prawna zakazuje czynić mniej, to tym bardziej zakazuje czynić więcej. Jeżeli zatem zabrania znieważania przedmiotu czci, to tym bardziej czegoś dla osób religijnych znaczenie ważniejszego – czyli podmiotu czci religijnej.

Z uwagi na brak możliwości sporządzenia pełnej listy potencjalnych przedmiotów czci, uzasadnionym w tym miejscu wydaje się podanie definicji, na podstawie której owe

⁶⁵ Por. L. Gardocki, *Prawo karne*, s. 243.

⁶⁶ Por. A. Mezglewski, H. Misztal, P. Stanisław, *Prawo wyznaniowe*, Warszawa 2011, s. 128-129.

⁶⁷ Por. R. Paprzycki, *Prawnokarna analiza zjawiska satanizmu*, Kraków 2002, s. 45-51.

⁶⁸ Por. E. Kruczoń, *Przestępstwo obrazy uczuć religijnych*, s. 39; M. Pietrzak, *Ochrona wolności sumienia i wyznania na gruncie prawa karnego i cywilnego*, [w:] A. Mikulska (oprac.), *Wolność myśli, sumienia i wyznania. Poradnik prawny*, Warszawa 2003, s. 65-66.

⁶⁹ Por. A. Zoll (red.), *Kodeks karny. Część szczególna*, s. 501.

„przedmioty” można wyodrębnić. Erwin Kruczoń, określa przedmiot kultu jako *każdy przedmiot, który przez daną wspólnotę religijną uważany jest za przedmiot kultu, godny najwyższego szacunku, poważania i uwielbienia*.⁷⁰ Tylko tak szerokie oznaczenie przedmiotów czci umożliwia przedstawienie stabilnej, tzn. trudnej do podważenia definicji. Pewną wadą sformułowania art. 196 k.k. jest brak wyodrębnienia, obok „przedmiotu czci religijnej”, także „przedmiotów przeznaczonych do oddawania czci religijnej”, jak szaty czy naczynia liturgiczne, które spełniają ważne funkcje podczas wykonywania rytuałów religijnych⁷¹, przez co dołączenie ich do katalogu „przedmiotów” wydaje się celowym.

W literaturze przedmiotu występuje zgodność co do tego, że znieważenie nie dotyczy osób duchownych (np. biskupa, księdza, pastora, itd.), chyba że odnosi się do nieżyjącej już osoby otoczonej kultem jako święty lub błogosławiony.

Druga część hipotezy art. 196 k.k. operuje pojęciem miejsc przeznaczonych do publicznego wykonywania obrzędów religijnych. Ich wskazanie nie przysparza większych problemów interpretacyjnych. W pierwszej kolejności są nimi miejsca *w szczególny sposób przystosowane [...] do sprawowania kultu i innych czynności religijnych dla szerokiego kręgu osób*⁷², jak np.: świątynie i domy modlitwy (kościół, cerkwie, zbory, meczety, synagogi, sale zgromadzeń) czy cmentarze. Oprócz wymienionych, do omawianej kategorii zaliczyć można również stałe elementy krajobrazu przynależące do sfery *sacrum*, jak: kapliczki, krzyże i figury, jak również czasowe miejsca obrzędów religijnych, np.: ołtarze polowe, place, chodniki i drogi, a nawet bulwary czy brzegi zbiorników wodnych, gdy w tych miejscach odbywają się msze, nabożeństwa, procesje, poświęcenia lub w inny sposób przejawia się kult religijny.

Tabela nr 9.

Charakterystyka przestępstwa obrażania uczuć religijnych (art. 196 Kodeksu karnego z 6 czerwca 1997 roku).

Podmiot	Człowiek. Sprawca, który w chwili popełnienia czynu ukończył 17 lat (art. 10 § 1 kk) ⁷³ .
----------------	---

⁷⁰ E. Kruczoń, *Przestępstwo obrazy uczuć religijnych*, s. 48.

⁷¹ Zwolennikiem uzupełniania art. 196 k.k. o „przedmioty przeznaczonych do oddawania czci religijnej” jest Wojciech Janyga. Por. W. Janyga, *Przestępstwo obrazy uczuć religijnych w polskim prawie karnym w świetle współczesnego pojmowania wolności sumienia i wyznania*, Warszawa 2010, s. 223.

⁷² Por. J. Krukowski, *Polskie prawo wyznaniowe*, Warszawa 2000, s. 294.

⁷³ Jeżeli sprawca w momencie popełnienia czynu zabronionego nie ukończył 18 roku życia, sąd może zamiast kary zastosować środki wychowawcze, lecznicze albo poprawcze przewidziane dla nieletnich, jeżeli okoliczności sprawy oraz stopień rozwoju sprawcy, jego właściwości i warunki osobiste za tym przemawiają.

Miejsce popełnienia przestępstwa	Terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, polski statek wodny lub powietrzny.
Strona podmiotowa	Umyślność. Zamiar popełnienia przestępstwa (zamiar bezpośredni lub ewentualny ⁷⁴). Działanie bądź zaniechanie.
Sankcja	Grzywna, kara ograniczenia wolności albo kara pozbawienia wolności do lat 2.
Przedmiot ochrony	Wolność sumienia i wyznania (wolność religijna) – w przestrzeni publicznej.

Penalizacja i interpretacja przestępstwa obrazy uczuć religijnych w polskim prawie karnym budzi wiele sporów i wątpliwości. Najczęściej dyskutowanym problemem jest kwestia granicy pomiędzy przestępstwem obrazy uczuć religijnych, a uprawnioną działalnością artystyczną oraz korzystaniem z wolności słowa. Zasadniczo nie budzi wątpliwości możliwość wykorzystania przedmiotu czci religijnej jako elementu kreacji artystycznej, dokąd jej forma nie zawiera elementów poniżających lub obelżywych⁷⁵. Na ogół poniżający czy obelżywy charakter dzieła jest łatwy do odczytania. Mimo tego, konflikt wolności religijnej i wolności słowa czy kreacji artystycznej przybiera w ostatnich latach na sile. Strony sporu przedstawiają szereg odmiennych argumentów, wśród których odnaleźć można również postulaty depenalizacji obrazy uczuć religijnych, jak i zarzuty zbyt dużej ingerencji ustawodawcy w wolność kreacji artystycznych⁷⁶. W tej sytuacji rozstrzygającym wydaje się obowiązujące orzecznictwo. Trybunał Konstytucyjny w orzeczeniu z 7 czerwca 1994 roku określił, że *uczucia religijne, ze względu na ich charakter, podlegają szczególnej ochronie prawa. Bezpośrednio powiązane są bowiem z wolnością sumienia i wyznania, stanowiącą wartość konstytucyjną. Potwierdzają to także akty międzynarodowe (np. Deklaracja o eliminacji wszelkich form nietolerancji i dyskryminacji z powodu religii lub przekonań uchwalona przez Zgromadzenie Ogólne ONZ dnia 21 listopada 1981 r.). Dlatego też działania naruszające uczucia religijne mogą być przedmiotem zakazu ustawowego także wówczas, gdyby były podejmowane za pomocą środków służących realizacji wolności słowa*⁷⁷. Tak jednoznaczna interpretacja

⁷⁴ L. Gardocki, *Prawo karne*, Warszawa 1999, s. 242.

⁷⁵ Por. A. Zoll (red.), *Kodeks karny. Część szczególna*, s. 502.

⁷⁶ Por. K. Burdziak, *Czy art. 196 kodeksu karnego w sposób nadmierny ogranicza wolność wyrażania poglądów i twórczości artystycznej?* „Studia Prawnicze. Rozprawy i Materiały”, nr 1 (22) 2018, s. 137.

⁷⁷ Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z dnia 7 czerwca 1994 roku w imieniu Rzeczypospolitej Polskiej

stanowi istotną wskazówkę interpretacyjną zarówno dla podmiotów stosujących prawo, jak i osób przygotowujących analizy i opracowania prawne.

Istotnego argumentu pomocnego przy rozstrzygnięciu sporów dotyczących hierarchii różnych wolności dostarczają zapisy Konstytucji RP określające ich ograniczenia. Wolność twórczości artystycznej, badań naukowych, wolność nauczania czy też wolność korzystania z dóbr kultury, zgodnie z postanowieniami art. 31. ust. 3 Konstytucji, jest ograniczona względami bezpieczeństwa państwa, porządku publicznego, ochrony środowiska, zdrowia i moralności publicznej albo wolności i praw innych osób, podczas gdy zakres ograniczeń wolności sumienia i wyznania jest mniejszy i obejmuje w myśl art. 53 ust. 5: względy bezpieczeństwa, porządku publicznego, ochronę zdrowia i moralności oraz prawa i wolności innych osób. Porównanie zestawionych ograniczeń wskazuje zatem, iż wolność sumienia i wyznania zajmuje wyższe miejsce w hierarchii wolności niż inne, wymienione powyżej. Dodać wreszcie należy, że postulowana dekryminalizacja obrazy uczuć religijnych nie znajduje swojego uzasadnienia, ani w zapisach konstytucyjnych, ani też w neutralności światopoglądowej państwa⁷⁸.

Tabela nr 10a.

Obrażanie uczuć religijnych (art. 196 k.k.) w Polsce według statystyk policyjnych (1999-2019)⁷⁹.

Rok	Liczba postępowań wszczętych	Liczba przestępstw stwierdzonych
2019	80	53
2018	58	45
2017	70	60
2016	54	46
2015	59	32
2014	55	38
2013	51	54
2012	47	51
2011	42	33
2010	48	52

(Sygn. akt K. 17/93), SAOS – System Analizy Orzeczeń Sądowych <https://www.saos.org.pl/judgments/205605> [dostęp: 27.11.2020].

⁷⁸ Por. M. Budyn-Kulik, *Znieważenie uczuć religijnych – analiza dogmatyczna i praktyka ścigania*, „Prawo w działaniu” - Sprawy karne, 19 / 2014, s. 123.

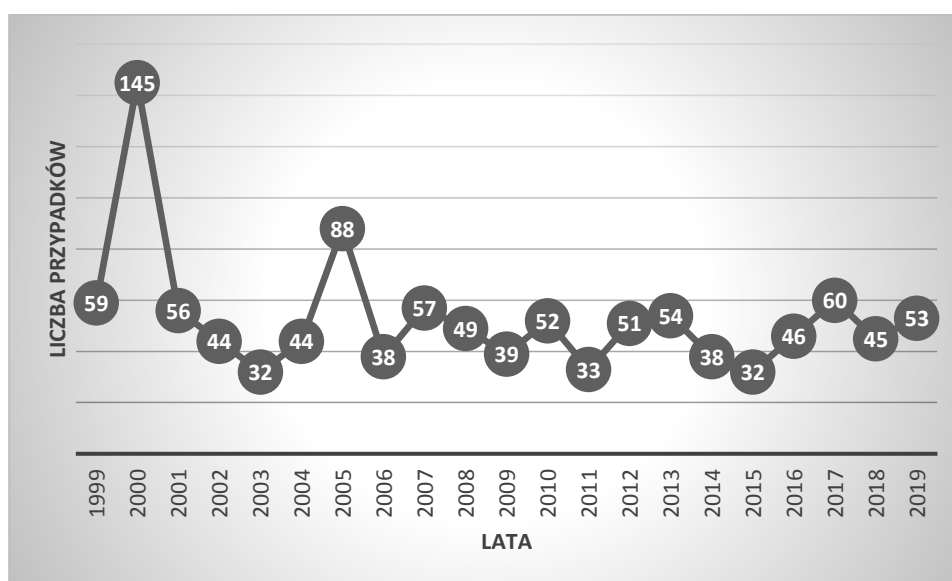
⁷⁹ Dane na podstawie statystyk policyjnych <https://statystyka.policja.pl/st/kodeks-karny/przestepstwa-przeciwno-5/63492,Obraza-uczuc-religijnych-art-196.html> [dostęp: 27.11.2020].

2009	33	39
2008	45	49
2007	55	57
2006	49	38
2005	44	88
2004	51	44
2003	30	32
2002	47	44
2001	54	56
2000	68	145
1999	61	59

Statystyki policyjne pokazują, że przestępstwo z art. 196 k.k. jest najczęściej popełnianym spośród przestępstw przeciwko wolności sumienia i wyznania. Liczba stwierdzonych przestępstw obrazy uczuć religijnych po wahaniach następujących w latach 1999-2005 ustabilizowała się w przedziale pomiędzy 32 a 60 przypadków rocznie. W ostatnich 21 latach średnia roczna liczba stwierdzonych przestępstw z art. 196 k.k. wynosiła 53 przypadki (dokładnie 53,1 przypadku na rok).

Tabela nr 10b.

Obraza uczuć religijnych (art. 196 k.k.) w Polsce na podstawie statystyk policyjnych (1999-2019) – liczba przypadków stwierdzonych.

IV. Podsumowanie

Rozpatrując skuteczność ochrony wolności sumienia i wyznania w polskim Kodeksie karnym, należy zestawić ze sobą literę prawa i skuteczność stosowania go w praktyce. Sam zapis ustawowy nie jest nigdy równoważny z ochroną jaką zdaje się gwarantować. Jedną z istotniejszych przeszkód skutecznej ochrony prawnej wolności sumienia i wyznania jest niepewność interpretacyjna, przekładająca się z jednej strony na problemy z rozstrzygnięciem spraw dotyczących teź wolności, a z drugiej wpływająca na destabilizację ładu społecznego, w przypadkach gdy budzące szereg emocji naruszenia wolności nie spotykają się z konsekwentnym przeciwdziałaniem. Najwięcej rozbieżności interpretacyjnych w rozdziale XXIV ustawy karnej narosło wokół art. 196. W zestawieniu z niekonsekwencją w kwestii ścigania przestępstw przeciwko wolności sumienia i wyznania mogą wywoływać przeświadczenie o zawłości czy niejednoznaczności norm. Analiza treści pozwala jednak na ściśle sprecyzowanie używanych w przepisach sformułowań. Pomocnymi stają się również orzecznictwo i komentarze, wyjaśniając dogłębnie, nawet uchodzące za najbardziej kontrowersyjne kwestie, jak obecność symboli religijnych w miejscach sprawowania władzy publicznej czy konflikt pomiędzy przestępstwem obrazy uczuć religijnych a działalnością artystyczną i wolnością słowa⁸⁰.

Przedstawiona analiza, opierając się m.in. na dostępnych danych statystycznych, wskazuje że obraza uczuć religijnych nie tylko uchodzi niekiedy za przestępstwo trudne do interpretacji, ale jest równocześnie najczęściej występującym przestępstwem przeciwko wolności sumienia i wyznania. Duża ogólność dostępnych danych statystycznych nie pozwala na pogłębioną analizę tendencji związanych z występowaniem poszczególnych przestępstw rozdziału XXIV k.k. Inaczej jest natomiast w przypadku bogatej literatury przedmiotu pomocnej w szczegółowym opisanu kluczowych dla interpretacji elementów tych przestępstw, co z pewnością jest dużo bardziej pożyteczne w praktyce. Pojawiające się, również w środowisku sędziowskim, opinie o iluzoryczności ochrony uczuć religijnych oraz wpływie podnoszonych, często nieuzasadnionych, wątpliwości teoretycznych na praktykę organów

⁸⁰ Obecność symboli religijnych w miejscach sprawowania władzy publicznej uzasadniają struktura wyznaniowa Polski oraz uwarunkowania historyczne i kulturowe. Z kolei granicą, której przekroczenie może wiązać się z odpowiedzialnością karną za obrazę uczuć religijnych jest znieważanie, przejawiające się okazywaniem lekceważenia lub pogardy, podczas gdy pozbawiona elementu zniewagi krytyka, nie stanowi przestępstwa. Por. S. [Romański-]Cebula, *Obraza uczuć religijnych, czyli kontrowersje wokół artykułu 196 k.k.*, „Studia Religiologica” nr 45 / 2012, s. 295, 299.

ścigania⁸¹, sprawiają że konieczną staje się rzetelna edukacja i informacja o znaczeniu przepisów chroniących wolność sumienia i wyznania.

Bibliografia

Akty prawne:

Dekret z dnia 5 sierpnia 1949 roku o ochronie wolności sumienia i wyznania (Dz.U. 1949 nr 45 poz. 334).

Kodeks karny z dnia 19 kwietnia 1969 r. (Dz.U. 1969 nr 13 poz. 94).

Kodeks karny z dnia 6 czerwca 1997 roku (Dz. U. 1997 Nr 88 poz. 553, z późn. zm.).

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku (Dz. U. z 1997 r. Nr 78, z późn. zm.).

Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r. (Dz.U. 1977 nr 38 poz. 167).

Orzeczenie Sądu Najwyższego z 15 lipca 2010 roku, III SW 124/10, OSNP 2011, nr 3–4, poz. 60.

Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z dnia 7 czerwca 1994 roku w imieniu Rzeczypospolitej Polskiej (Sygn. akt K. 17/93) SAOS – System Analizy Orzeczeń Sądowych <https://www.saos.org.pl/judgments/205605> [dostęp: 27.11.2020].

Powszechna Deklaracja Praw Człowieka, Zgromadzenie Ogólne ONZ, Paryż 10 XII 1948, (<http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/onz/1948.html>) [dostęp: 27.11.2020].

⁸¹ Por. M. Tomkiewicz, *Obraza uczuć religijnych katolika w Polsce – czy to możliwe?* „Seminare” t. 32, 2012, s. 133.

Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 11 lipca 1932 r. – Kodeks karny (Dz.U. 1932 nr 60 poz. 571).

Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. 1989 nr 29 poz. 154),
<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19890290154/O/D19890154.pdf> [dostęp, 27.11.2020].

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi z dnia 28 października 1998 r. (I ACa 612/98).

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6 kwietnia 2004 r. (I CK 484/03),
<http://www.sn.pl/sites/orzecznictwo/Orzeczenia1/I%20CK%20484-03-1.pdf> [dostęp: 27.11.2020].

Opracowania:

Budyn-Kulik M., *Znieważenie uczuć religijnych – analiza dogmatyczna i praktyka ścigania*, „Prawo w działaniu” - Sprawy karne, 19 / 2014, s. 100-137.

Burdziak K., *Czy art. 196 kodeksu karnego w sposób nadmierny ogranicza wolność wyrażania poglądów i twórczości artystycznej?* „Studia Prawnicze. Rozprawy i Materiały”, nr 1 (22) 2018, s. 115-138.

Filar M. (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2014.

Gardocki L., *Prawo karne*, Warszawa 1999.

Góral R., *Kodeks karny. Praktyczny komentarz*, Warszawa 1998.

Grudzińska K., *Sprawstwo czynu zabronionego w świetle art. 194 Kodeksu karnego z 1997 roku*, „Kościół i Prawo” 3 (16) 2014, s. 167-178.

Janyga W., *Przestępstwo obrazy uczuć religijnych w polskim prawie karnym w świetle współczesnego pojmowania wolności sumienia i wyznania*, Warszawa 2010.

Kruczoń E., *Przestępstwo obrazy uczuć religijnych*, „Prokuratura i Prawo” nr 2, 2011, s. 38-59.

Krukowski J., *Kościół i państwo. Podstawy relacji prawnych*, Lublin 2000.

Krukowski J., *Polskie prawo wyznaniowe*, Warszawa 2000.

Makarska M., *Przestępstwo przeciwko wolności sumienia i wyznania w Kodeksie karnym z 1997 roku*, Lublin 2005, s. 58.

Marek A., Waltoś S., *Podstawy prawa i procesu karnego*, Warszawa 1999.

Materniak M., *Złośliwe przeszkadzanie jako znamię przestępstw z art. 195 Kodeksu karnego*, „Przeгляд prawnno-ekonomiczny”, 27 (2), 2014, s. 55-64.

Mezglewski A., Misztal H., Stanisław P., *Prawo wyznaniowe*, Warszawa 2011.

Okrzesik A., *Błuznierstwo w prawie świeckim*, [w:] Gryglewicz F., Łukaszyk R., Sułowski Z. (red.), *Encyklopedia katolicka*, t. 2., KUL, Lublin 1995, s. 672-673.

Paprzycki R., *Prawnokarna analiza zjawiska satanizmu*, Kraków 2002.

Pietrzak M., *Ochrona wolności sumienia i wyznania na gruncie prawa karnego i cywilnego*, [w:] A. Mikulska (oprac.), *Wolność myśli, sumienia i wyznania. Poradnik prawny*, Warszawa 2003, s. 65-66.

Piórkowska-Flieger J., *Przestępstwa przeciwko wolności sumienia i wyznania*, [w:] T. Bojarski (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2008.

[Romański-]Cebula S., *Obraza uczuć religijnych, czyli kontrowersje wokół artykułu 196 k.k.*, „Studia Religioologica” nr 45, 2012, s. 293-300.

[Romański-]Cebula S., *Ochrona wolności sumienia i wyznania w polskim Kodeksie Karnym*, „Forum Teologiczne” 15 (2014), s. 97-107.

Sobczak J., Sobczak W., *Ograniczanie człowieka w jego prawach ze względu na przynależność wyznaniową albo bezwyznaniowość*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Lublin – Polonia”, vol. XIX, 1., 2012, s. 67-96.

Stefański R.A., *Przestępstwo złośliwego przeszkadzania wykonywaniu aktu religijnego (art. 195 § 1 k.k.)*, „Prokuratura i prawo” 2, 2005, s. 57-64.

Tomkiewicz M., *Obraza uczuć religijnych katolika w Polsce – czy to możliwe?* „Seminare” t. 32, 2012, s. 123-135.

Warchałowski K., *Prawnokarna ochrona wolności religijnej w Polsce w latach 1932-1997*, „Studia z prawa wyznaniowego” t. IV, 2002, s. 59-72.

Wasil W., *Od bluźnierstwa do przestępstwa, czyli co tak naprawdę chroni państwo: Boga czy uczucia religijne? Studium historyczno-prawne*, „Kościół i Prawo” 8 (21) 2019, s. 210-211.

Wąsek A., *Przestępstwa przeciwko przekonaniom religijnym de lege lata i de lege ferenda*, „Państwo i Prawo” 7, 1995 s. 27-41.

Wojciechowski J., *Kodeks karny. Komentarz. Orzecznictwo*, Warszawa 1999.

Wojciechowska J., *Rozdział XXIV. Przestępstwa przeciwko wolności sumienia i wyznania*, [w:] A. Wąsek [red.] *Kodeks karny, część szczególna. Tom. I. Komentarz do artykułów 117-221*, Warszawa 2004, s. 718-733.

Zoll A. (red.), *Kodeks karny. Część szczególna*, Kraków 1999.

Źródła danych:

Kościóły i związki wyznaniowe wpisane do rejestru kościołów i innych związków wyznaniowych, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji,
<https://www.gov.pl/attachment/d843b066-b69f-48b3-8c10-81418c4fd7> [dostęp: 27.11.2020].

Statystyka policyjna: Dyskryminacja wyznaniowa (art. 194 k.k.):
<https://statystyka.policja.pl/st/kodeks-karny/przestepstwa-przeciwko-5/63489,Dyskryminacja-wyznaniowa-art-194.html> [dostęp: 27.11.2020].

Statystyka policyjna: Obraza uczuć religijnych (art. 196 k.k.)
<https://statystyka.policja.pl/st/kodeks-karny/przestepstwa-przeciwko-5/63492,Obraza-uczuc-religijnych-art-196.html> [dostęp: 27.11.2020].

Statystyka policyjna: Przeszkadzanie publicznemu wykonywaniu aktu religijnego lub obrzędów żałobnym (art. 195 k.k.): <https://statystyka.policja.pl/st/kodeks-karny/przestepstwa-przeciwko-5/63491,Przeszkadzanie-publicznemu-wykonywaniu-aktu-religijnego-lub-obrzedom-zalobnym-ar.html> [dostęp: 27.11.2020].